

**VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILADIGAN
JINOYATLARNING SODIR ETILISHI SABABLARI, ULARNI VUJUDGA
KELTIRUVCHI SHART-SHAROITLAR VA OLDINI OLIISH MUAMMOLARI**

Jamoat xavfsizligi universiteti “jinoyat qonunchiligini qo‘llash nazariyasi va amaliyoti” yo‘nalishi magistratura talabasi

Mirzaumarov Dilmurod Bobir o‘g‘li

@Lawyer_oficial.

+998 50 705 70 50

Annotatsiya Mazkur ilmiy maqolada voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlarning kelib chiqish sabablari, ularni yuzaga keltiruvchi ijtimoiy, iqtisodiy, ma‘naviy va psixologik omillar chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, oiladagi nosog‘lom muhit, ota-onalar nazoratining sustligi, ta‘lim muassasalaridagi kamchiliklar, internet va ommaviy axborot vositalarining salbiy ta‘siri hamda tengdoshlar bosimining voyaga yetmaganlar xulq-atvoriga ta‘siri yoritib beriladi. Maqolada jinoyatchilikning oldini olishning huquqiy, pedagogik va profilaktik mexanizmlari keng ko‘rib chiqilib, ushbu yo‘nalishda davlat organlari, ta‘lim muassasalari, mahalla va oilaning o‘zaro hamkorligini kuchaytirish zarurligi asoslab beriladi. Shuningdek, yoshlar o‘rtasida huquqiy madaniyatni oshirish, ma‘naviy-tarbiyaviy ishlarni takomillashtirish va psixologik yordam tizimini rivojlantirish orqali jinoyatchilikni kamaytirish bo‘yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: voyaga yetmaganlar, jinoyatchilik, profilaktika, huquqbuzarlik, ijtimoiy muhit, tarbiya, oilaviy nazorat, yoshlar siyosati, psixologik omillar, huquqiy madaniyat..

Аннотация В данной научной статье анализируются причины преступлений, совершаемых несовершеннолетними, а также социальные, экономические, духовные и психологические факторы, способствующие их возникновению. Особое внимание уделено негативному влиянию неблагополучной семейной среды, недостаточного родительского контроля, проблем в системе образования, воздействия интернета и средств массовой информации, а также давления со стороны сверстников на поведение подростков. В статье рассматриваются правовые, педагогические и профилактические механизмы предупреждения преступности среди несовершеннолетних, обосновывается необходимость усиления взаимодействия государственных органов, образовательных учреждений, махалли и семьи. Также разработаны научные предложения и рекомендации по снижению уровня подростковой преступности путем повышения правовой культуры молодежи, совершенствования духовно-воспитательной работы и развития системы психологической помощи.

Ключевые слова: несовершеннолетние, преступность, профилактика, правонарушение, социальная среда, воспитание, семейный контроль, молодежная политика, психологические факторы, правовая культура.

Abstract *This scientific article analyzes the causes of crimes committed by juveniles and examines the social, economic, moral, and psychological factors contributing to juvenile delinquency. Particular attention is paid to the negative impact of unhealthy family environments, weak parental supervision, shortcomings in educational institutions, the influence of the internet and mass media, and peer pressure on adolescent behavior. The article also explores legal, pedagogical, and preventive mechanisms for combating juvenile crime and substantiates the necessity of strengthening cooperation among state institutions, educational establishments, local communities, and families. Furthermore, scientific recommendations and proposals aimed at reducing juvenile delinquency through improving legal awareness, enhancing moral and educational activities, and developing psychological support systems are presented.*

Keywords: *juveniles, crime, prevention, delinquency, social environment, upbringing, parental control, youth policy, psychological factors, legal culture.*

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlar jamiyat oldidagi eng dolzarb va murakkab muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. Har qanday davlatning ertangi kuni yosh avlodning qanday tarbiya topishi, qanday ma’naviy qadriyatlar asosida voyaga yetishi va qanday ijtimoiy muhitda shakllanishiga bog‘liqdir. Shu bois voyaga yetmaganlar o‘rtasida jinoyatchilikning oldini olish masalasi nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlarning, balki butun jamiyatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi o‘zining ijtimoiy xavfliligi bilan boshqa turdagi jinoyatlardan keskin farq qiladi. Chunki bunday jinoyatlar yoshlarning kelajakdagi hayotiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi, ularning jamiyatga moslashuviga to‘sqinlik qiladi hamda kelajakda professional jinoyatchilikning shakllanishiga zamin yaratadi. Jinoyat sodir etgan voyaga yetmagan shaxsning ruhiyati, dunyoqarashi va ijtimoiy qadriyatlari hali to‘liq shakllanmagan bo‘lib, bu holat ularning noto‘g‘ri yo‘lga kirib qolish ehtimolini yanada oshiradi. So‘nggi yillarda dunyo miqyosida yoshlar o‘rtasida zo‘ravonlik, o‘g‘rilik, talonchilik, giyohvandlik vositalari bilan bog‘liq jinoyatlar va kiberjinoyatlar sonining ortib borayotgani kuzatilmoqda. Bunday holatlarning asosiy sabablaridan biri sifatida oilaviy tarbiyaning sustligi, ma’naviy bo‘shliq, iqtisodiy muammolar, yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etmaslik, internet va ijtimoiy tarmoqlardagi zararli axborotlarning ta’siri hamda nazorat mexanizmlarining yetarli emasligi ko‘rsatiladi.

Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar ko‘pincha tasodifiy emas, balki muayyan shart-sharoitlar natijasida yuzaga keladi. Har bir jinoyatning ortida ijtimoiy muhit, psixologik bosim, oiladagi muammolar yoki tarbiyaviy kamchiliklar yotadi. Shu sababli mazkur muammoni faqat jazolash orqali emas, balki kompleks profilaktik choralar orqali hal etish muhim hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida ham voyaga yetmaganlar huquqlarini himoya qilish, ular o‘rtasida jinoyatchilikning oldini olish va yoshlarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, yoshlar siyosati, ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar, mahalla institutining faoliyati

hamda profilaktika inspektorlarining ish samaradorligini oshirish orqali ushbu muammoni kamaytirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Biroq, mavjud sa'y-harakatlarga qaramasdan, ayrim hududlarda voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi bilan bog'liq holatlar saqlanib qolmoqda. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi deganda, qonunchilikda belgilangan yoshga to'lmagan shaxslar tomonidan sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmishlar tushuniladi. Ushbu turdagi jinoyatlar o'zining psixologik, pedagogik va ijtimoiy jihatlari bilan katta yoshdagi shaxslar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlardan farq qiladi. Voyaga yetmaganlar ruhiyati hali to'liq shakllanmaganligi sababli ular tashqi ta'sirlarga juda tez beriladi. Ayniqsa, salbiy muhit, noto'g'ri do'stlar davrasi, zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi media mahsulotlari va internet kontentlari yoshlar ongiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Natijada ayrim hollarda yoshlar jinoyatni oddiy yoki qiziqarli harakat sifatida qabul qilishi mumkin.

Yoshlar jinoyatchiligining yana bir muhim jihati shundaki, bu yoshdagi shaxslar ko'pincha oqibatni to'liq anglab yetmaydi. Emotsional beqarorlik, impulsivlik va o'zini namoyon qilish istagi ularni xavfli harakatlarga undaydi. Shu bois voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini o'rganishda psixologik omillar alohida ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, voyaga yetmaganlar orasida guruh bo'lib jinoyat sodir etish holatlari ko'proq uchraydi. Tengdoshlar bosimi, jamoada obro' orttirish istagi yoki “qahramonlik” tushunchasining noto'g'ri shakllanishi yoshlarni noqonuniy harakatlarga jalb qiladi.

Oiladagi nosog'lom muhit voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining eng asosiy omillaridan biridir. Bola shaxsining shakllanishida oilaning roli beqiyos hisoblanadi. Agar oilada doimiy nizolar, zo'ravonlik, ichkilikbozlik, ota-onaning beparvoligi yoki ajralish holatlari mavjud bo'lsa, bola ruhiyatida salbiy o'zgarishlar yuz beradi. Ayrim ota-onalar farzand tarbiyasiga yetarli e'tibor bermaydi. Natijada bola nazoratsiz qoladi va ko'cha muhitining ta'siriga tushib qoladi. Moddiy yetishmovchilik ham ayrim hollarda voyaga yetmaganlarni o'g'rilik yoki boshqa jinoyatlarga undaydi. Oiladagi mehr va e'tibor yetishmasligi bolada agressivlik, tushkunlik va jamiyatga nisbatan salbiy munosabat shakllanishiga sabab bo'ladi. Psixologlarning ta'kidlashicha, mehirsiz ulg'aygan bolalar jinoyat sodir etishga ko'proq moyil bo'ladi.

Internetning keng tarqalishi yoshlar hayotida katta o'zgarishlar yasadi. Bir tomondan, internet bilim olish imkoniyatlarini kengaytirgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, zararli axborotlar tarqalishiga ham sabab bo'lmoqda. Zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi video o'yinlar, kriminal mazmundagi filmlar, ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy kontent yoshlar ongiga salbiy ta'sir qiladi. Ayrim hollarda voyaga yetmaganlar internet orqali firibgarlik, kiberbulling yoki boshqa noqonuniy harakatlarga jalb qilinmoqda. Internetdagi anonimlik hissi yoshlarni mas'uliyatsizlikka undaydi. Shu sababli ota-onalar va pedagoglar internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini oldini olishda qator muammolar mavjud. Eng avvalo, profilaktik ishlarining tizimli emasligi ushbu muammoni murakkablashtirmoqda. Ayrim hollarda jinoyat sodir etilishidan oldin emas, balki undan keyin choralar ko'rilmoqda.

Ikkinchi muammo - oilalar bilan ishlash tizimining yetarli emasligidir. Nosog'lom oilalarni erta aniqlash va ularga psixologik hamda ijtimoiy yordam ko'rsatish mexanizmlari

ayrim hududlarda sust ishlaydi. Shuningdek, yoshlarning bo‘sh vaqtini samarali tashkil etish masalasi ham dolzarbdir. Sport to‘garaklari, kutubxonalar, madaniyat markazlari va yoshlar markazlari faoliyatining yetarli emasligi ayrim yoshlarning ko‘cha muhitiga kirib ketishiga sabab bo‘lmoqda. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar, maktab, mahalla va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlikning sustligi ham profilaktika samaradorligini pasaytiradi. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini kamaytirish uchun kompleks yondashuv zarur. Avvalo, oiladagi tarbiya tizimini mustahkamlash kerak. Ota-onalar farzandlari bilan doimiy muloqotda bo‘lishi, ularning qiziqishlari va muammolariga befarq bo‘lmasligi lozim. Ta‘lim muassasalarida huquqiy tarbiya va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Yoshlar ongida qonunga hurmat, Vatanga sadoqat va insoniy qadriyatlarni shakllantirish zarur. Internet xavfsizligi bo‘yicha targ‘ibot ishlarini kuchaytirish, zararli kontentlardan himoyalash mexanizmlarini takomillashtirish ham muhim hisoblanadi. Yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish maqsadida sport, san‘at va ilmiy to‘garaklarni ko‘paytirish lozim. Bu yoshlarning salbiy muhitga tushib qolishining oldini oladi. Mahalla, maktab, ichki ishlar organlari va ota-onalar hamkorligini mustahkamlash profilaktikaning eng samarali vositalaridan biridir. Psixologik xizmat tizimini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Muammoli yoshlar bilan individual ishlash, ularga psixologik yordam ko‘rsatish orqali jinoyatchilikning oldini olish mumkin.

Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar bugungi jamiyatning eng dolzarb va murakkab muammolaridan biri hisoblanadi. Ushbu muammo nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy, psixologik va ma‘naviy jihatlarni ham o‘z ichiga oladi. Jinoyatchilikning kelib chiqishida oilaviy muhit, ta‘lim tizimi, iqtisodiy qiyinchiliklar, internetning salbiy ta‘siri va tengdoshlar bosimi muhim rol o‘ynaydi.

Voyaga yetmaganlar hali to‘liq shakllanmagan shaxs bo‘lgani sababli ular tashqi ta‘sirlarga juda tez beriladi. Shu bois yoshlarni jinoyatchilikdan himoya qilish uchun, avvalo, sog‘lom ma‘naviy muhit yaratish zarur. Oila, maktab, mahalla va jamiyat birgalikda harakat qilgan taqdirdagina ushbu muammoni samarali hal qilish mumkin. Jinoyatchilikning oldini olishda jazolashdan ko‘ra profilaktika ustuvor ahamiyat kasb etishi kerak. Har bir voyaga yetmagan shaxsning qiziqishlari, muammolari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda individual yondashuvni qo‘llash lozim. Shuningdek, yoshlar o‘rtasida huquqiy madaniyatni oshirish, internet xavfsizligini ta‘minlash, bo‘sh vaqtni mazmunli tashkil etish va psixologik yordam tizimini rivojlantirish orqali voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Davlat organlari, ta‘lim muassasalari, mahalla va ota-onalarning o‘zaro hamkorligi kuchaytirilsa, yosh avlodni jinoyatchilik ta‘siridan himoya qilish, ularni sog‘lom va barkamol inson etib tarbiyalash imkoniyati yanada ortadi. Chunki yoshlar - jamiyatning kelajagi, ularning taqdiri esa davlat va jamiyat taraqqiyotining eng muhim mezonidir. Shunday ekan, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligiga qarshi kurashish har bir fuqaroning, har bir oilaning va butun jamiyatning muhim vazifasi bo‘lib qolaveradi.

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. (Yangi tahrir). - Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023. - Lex.uz
2. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. - Toshkent: “Adolat”, 2025. Lex.uz
3. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. - Toshkent: “Adolat”, 2025. - Lex.uz
4. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi”. - Toshkent: “Tasvir”, 2022.
5. Rustambayev M.H. “O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi”. 5 jildlik. (Umumiy va Maxsus qism). - Toshkent: TDYU, 2021-2024.
6. Kabulov R.K. “Voyaga yetmaganlar ishlari bo‘yicha sud yurituvining xususiyatlari”. Toshkent: IIV Akademiyasi, 2020.
7. Ziyodullayev M.Z. "Kriminologiya: O‘quv qo‘llanma". - Toshkent: “Innovatsiya-Ziyo”, 2023.
8. Yakubov A.S., Tadjixanov U.T. “Kriminologiya”. - Toshkent: Adolat, 2018.
- Gulyamov S.S. “Raqamli huquq va kiber-xavfsizlik asoslari”. - Toshkent: TDYU nashriyoti, 2024.
9. Xalqaro huquqiy hujjatlar to‘plami. “Bola huquqlari to‘g‘risidagi Konventsiya”.